

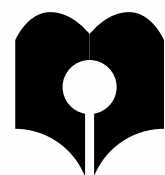
Национален
фонд
„Култура“

Проект „Дивите животни на града“
се реализира с финансовата подкрепа
на програма „Социално ангажирани изкуства“
на Национален фонд „Култура“.

Дивите животни на града

Елена Павлова

Илюстрации
Милена Рагева

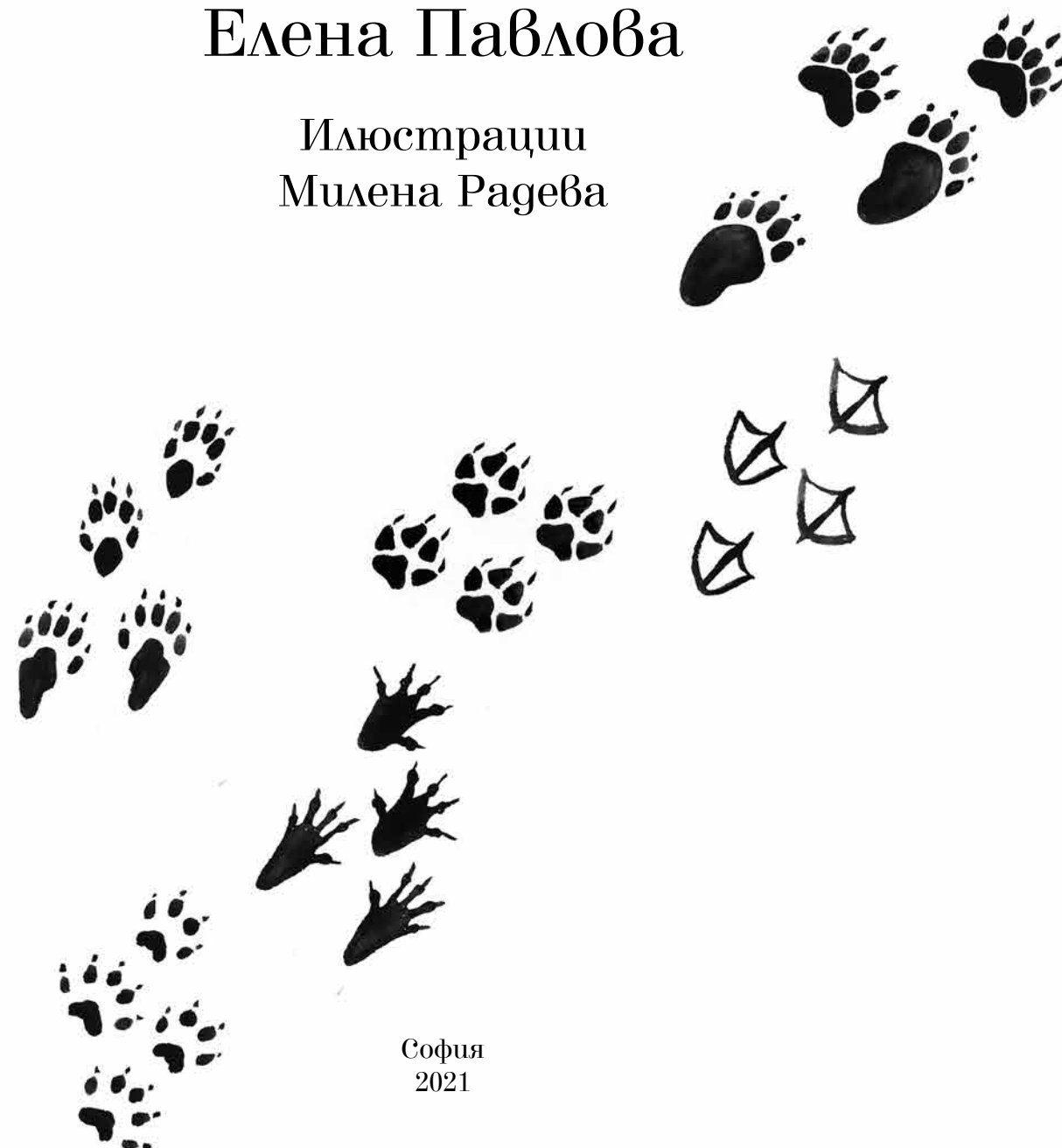
ИЗДАТЕЛСТВО
„Българска илюстрация“

www.bulgarian-illustration.com
shop.bulgarian-illustration.com

© Елена Павлова, *автор*
Ива Колева, *редактор и коректор*
© Милена Рагева, *графично оформление и илюстрации*

Съюз на българските илюстратори
София, 2021

ISBN: 978-619-91956-0-4

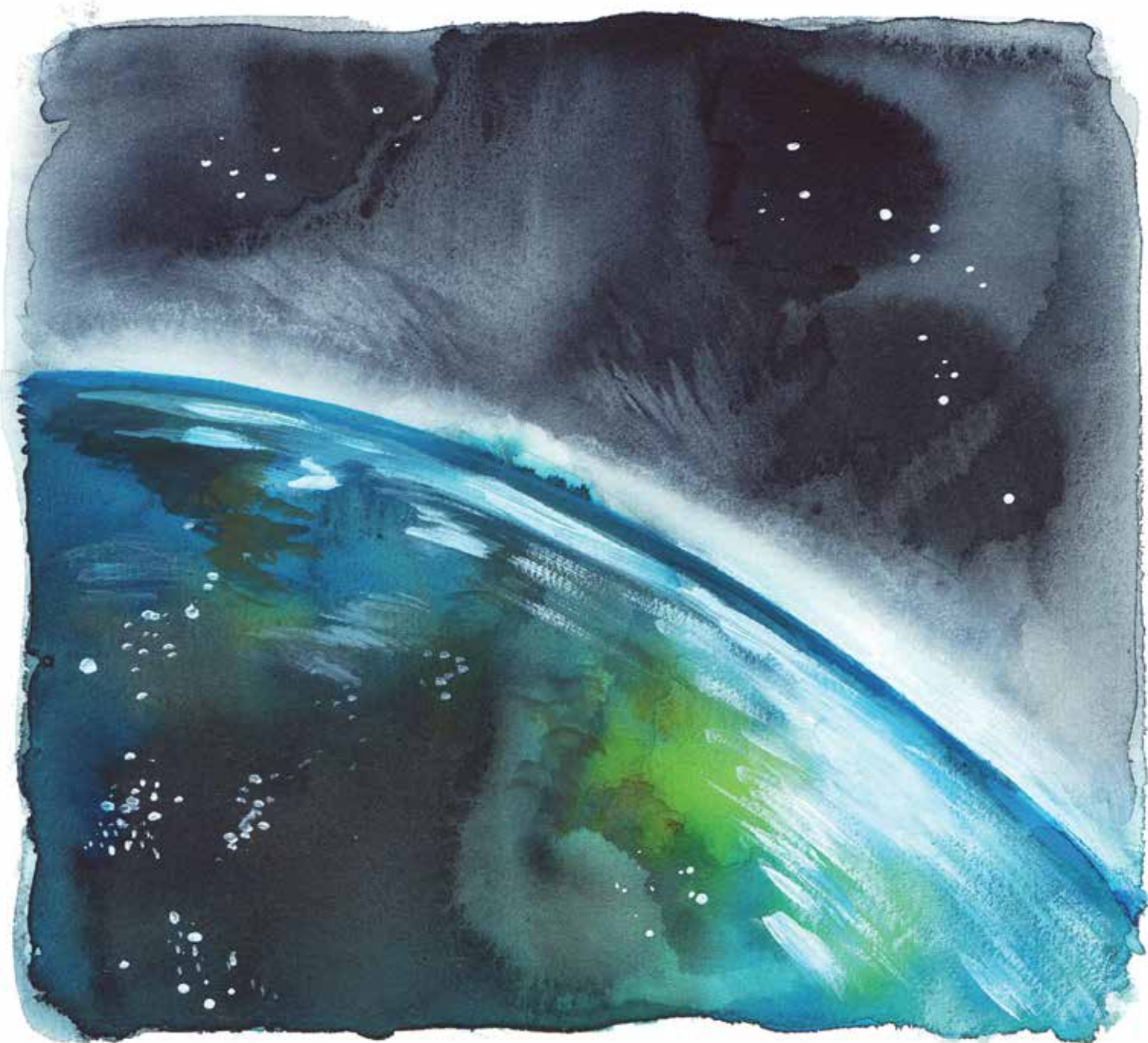
София
2021

ПЪРВА ЧАСТ: ПРИРОДАТА И ГРАДОВЕТЕ

ПРИРОДАТА е светът, който ни заобикаля. Тя е навсякъде около нас. Природата е безкрайна и много разнообразна. И ние сме част от природата. Природата е извор на живот.

Нина Кънева – Габрово

1. За нула време

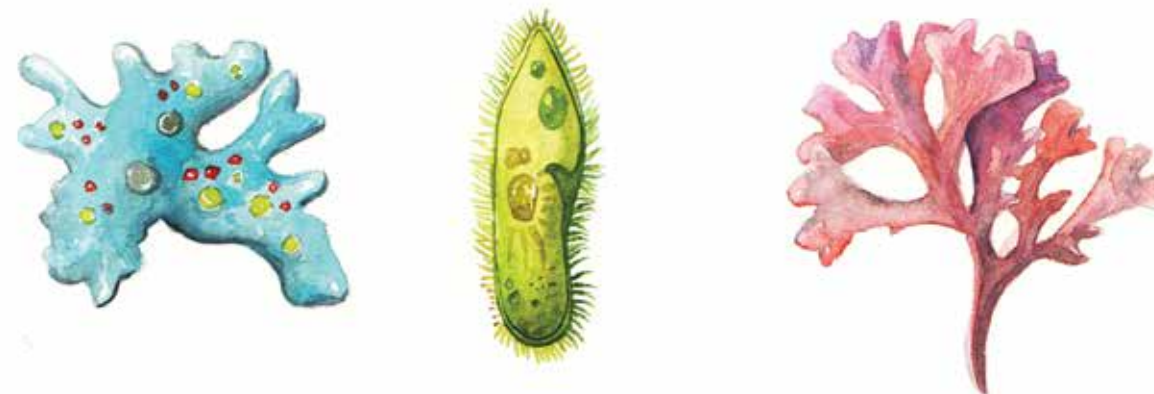

Имало едно време една съвсем, ама съвсем пуста планета, която тогава още не се наричала Земя. Ние, хората, не сме се били появили. Въобще нямало животни. Нямало гори растения. Въздухът бил отровен, моретата и океаните – също. До хоризонта и отвъд него имало само *нежива природа*.

Не закъсняла да се появи и *живата природа* обаче – животът си намира начин да се закрепори на най-необичайните места и не търпи празно място. В първичния бульон възникнали коацерватните капки, които могли да си взаимодействат с околната среда; те станали предци на истинските едноклетъчни, амеби и чехълчета изпълнили моретата, водорасли започнали да растат под водата, а на сушата – мъхове... и много скоро след това голата, ама съвсем гола планета се покрила с растения и станала дом на различни животни.

Колко скоро ли? Ами по геологичните мерки – за нула време, понеже началото било сложено преди около ЧЕТИРИ МИЛИАРДА години. Даже може би три и половина. Първите растения гордо разперили листа само преди милиард години, след тях дошли животните, преди около 500 милиона години, през епохата Камбрий, животът на Земята направо експлодирал... и преди 40 милиона години галечните предци на човека се разселили по планетата (знаеш ли, че имаме общи предци с... прилепите?), а преди може би около два и половина милиона години потомците на тези предци създали първия си инструмент от камък. Коемо си е няма и секундичка по геологичния часовник.

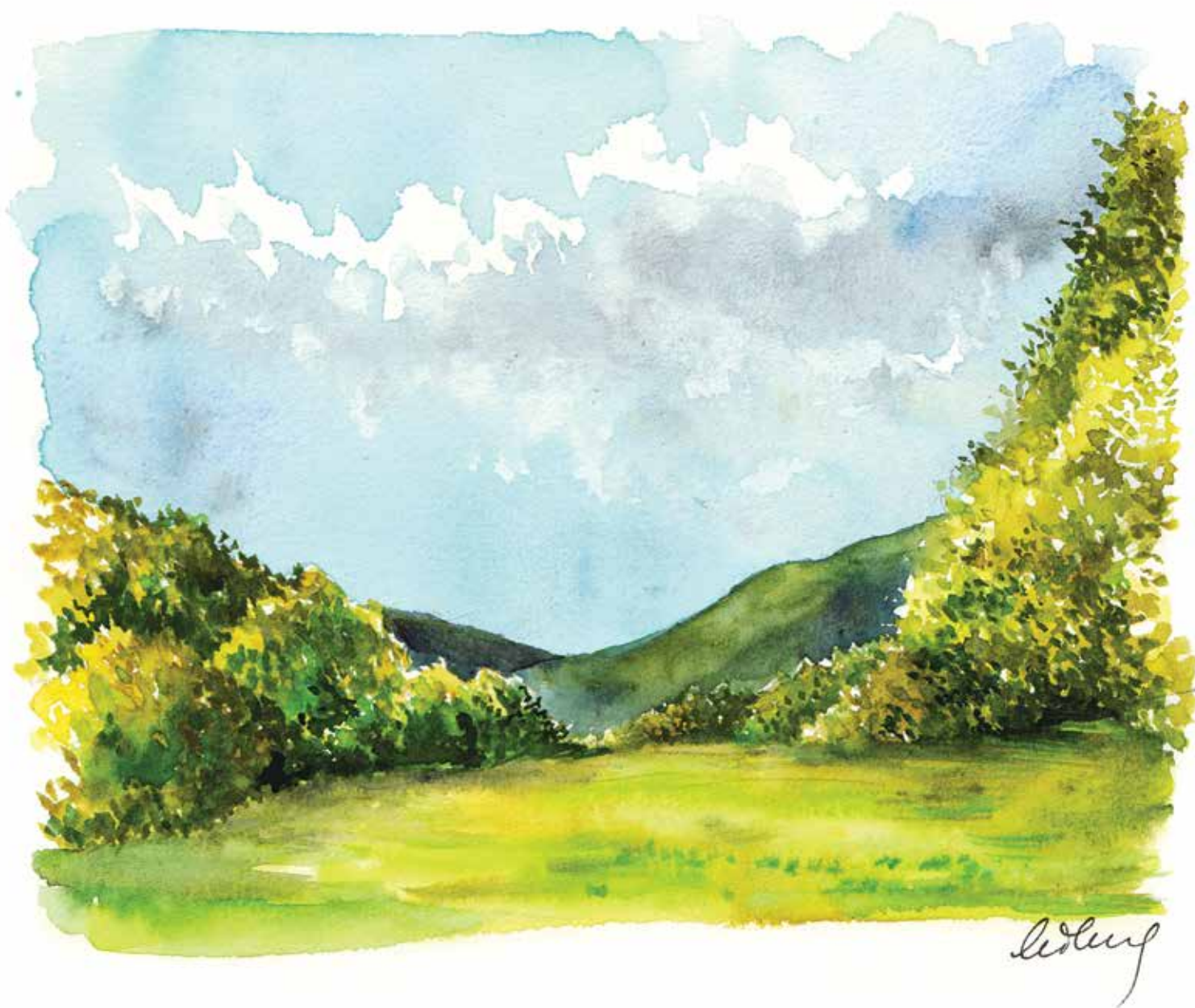
Ние, хората, пък сме тук съвсем отскоро – само от 40 ХИЛЯДИ години – но вече сме успели да окажем огромно влияние върху природата. Почти няма кътче по света, което да не е докоснато от нашата цивилизация и природата там да е *девствена*.

Коемо значи, че строим навсякъде селища, пътища, изсичаме горите, орем земята и превръщаме естествената околна среда в *изкуствена*; заселваме се в тази среда на мястото на растенията и животните.

Те обаче няма къде да отидат и са принудени да живеят редом с нас в тази нова, изкуствена човешка среда. И става така, че градовете ни са пълни с природа: гълъби гнездят по таваните на блоковете, лястовици се заселват под стрехите, прилепи се мушват из фугите на панелите, а в паркове и градинки важно-важно шестват таралежи и подскочат от клон на клон катерички. Всички те са **ДИВИТЕ ЖИВОТНИ НА ГРАДА**.

2. Как животните са дошли в града

Забелязваш ли, че по-възрастните хора не могат да се оправят с някакъв си глупав имейл? Чудна работа, нали? А знаеш ли, че електронната поща е започнала да се използва в сегашния си вид едва през 1993 г.? Сега Илон Мъск работи върху първите неврални импланти, които ще позволят хората да боравят с компютрите само с мисълта си. Дали след трийсетина години няма и ти да се мъчиш с невралната връзка като чичо ти с новия си смартфон, как мислиш?

Животните – включително и ние, хората – притежават уникалната способност за *приспособяване*. Когато околната среда се изменя, те също се променят с нея, но скоростта на приспособяване към промените си има *граница*. Премине ли тази граница, отделното животно – пък и цял вид – става неспособно да се справи. Също като чичо, който героично е сменил телефона с шайба с праисторическа *Nokia* с копчета, но към най-новия айфон не успява да се приспособи...

На животните не им е никак лесно да се приспособят към изкуствената околна среда. Не стига че ги принуждаваме да си търсят храна на необичайни места и по необичайни начини, но ги изправяме и пред опасности, за които природата няма как да ги подготви: автомобили, които се движат много по-бързо от техните крачета; прозрачни и огледални стъкла; зарята и новогодишните фойерверки...

Също като чичо ти, и животинките в града се нуждаят от помощта ти, за да оцелеят и да се върнат в естествената си среда... или в нашата, изкуствената, където е техният дом.

За някои видове приспособяването е по-лесно и те процъфтяват.

Плъховете например. Те ни съпровождат навред по света от древни времена.

И чайките, които са напуснали плажовете и са се настанили по сметищата в много градове.

И гълъбите, които пълнят первази и площади.

Знаеш ли, че в Канада енотите така хубаво са се настанили в градовете, че заради тях слагат кофи за боклук със специални енотустойчиви капаци? В Индия пък градовете гъмжат от маймуни. Макаците резус са вече такива градски жители, че в началото на локдауна по време на коронавируса направо тероризираха популярните сред туристите градове, понеже хранителните отпадъци намаляха много.

А за някои градовете са си друга планета, понеже мястото им изобщо не е в тази част на света: не-дивите животинки, попаднали навън „в природата“ по един или друг начин. Все по-често из човешките селища се срещат избягали от сомовете си папагалчета. Глупави стопани пускат „на свобода“

декоративни зайчета, за които ги мързи да се грижат, хамстери и морски свинчета, та дори и гжербили и чинчили. Червенобузата костенурка е пораснала, защо да не я изсипем в някой водоем? Няма кой да се грижи за рибките, а да ги пуснем в реката, а на канарчето и амадината да отворим вратата на клетката и да се оправят сами... Всички сме наясно, че това е напълно безотговорно.

За други видове приспособяването към градовете е далеч по-трудно. За хищните птици например. И за гребни хищници като белки и златки, които в дивата природа не се конкурират с многобройни бездомни котки.

За някои пък промените са от такъв огромен мащаб, че все едно са попаднали на друга планета. Жабчета, костенурки, пък дори и яребици, диви зайци...

Повечето от тези животинки и птички не оцеляват на свобода просто защото са домашни и не знаят как да си намерят храна и да се пазят от опасностите. Някои успяват да се приспособят и това също е ужасно, понеже става дума за *инвазивни* видове. Такива, които конкурират местните видове и разпространението им води до екологична катастрофа.

Знаеш ли, че вкусните рапани в Черно море са инвазивен вид, донесен преди време с корабите, и те буквално преобрази морското дъно? Червенобузите костенурки също са чудесен пример – те са по-едри и по-пързави от блатните костенурки и съобщения за появата им в дивата природа има наврег по южните ни реки и в Атанасовското езеро в Бургас. Освобождаването им въпреки е престъпление според законите на България.

В момента папагалчета превземат Истанбул, Турция, след катастрофа с камион, който превозвал незаконна пратка. Вече са хиляди и подяждат врабчетата, прилепите, гарваните, та дори и катеричките.

От фермите за норки пък бягат и се разселват... норки. Дръзки и умели хищници, те нямат естествени противници по нашите земи, а животните, които им стават плячка, нямат защита срещу подобни разбойници като норките.

Независимо дали хората са се заселили по родните им места, или са ги изтласкали към градовете си, или пък са ги пунали там, всички тези – и много други – видове животни имат една обща черта: не могат да се приспособят към човешкия свят толкова бързо, колкото се разраства той. Изправят се пред опасности, за които еволюцията няма как да ги подготви, и преживяват изпитания, каквито в дивата природа няма да срещнат. Макар и рядко, понякога се налага на помощ да им се притечем и ние, хората – да ги спасим и да ги върнем на свобода там, където им е мястото.

ПЕТА ЧАСТ: ДРУГИ ПТИЦИ – ХУБАВИЦИ

1. Приказка с лебеди

В нашите приказки нямало болница специално за лебеди, понеже не били толкова много, колкото гълъбите. Но и те ставали пациенти, ето защо за тях и другите големи птици в болницата били отделили няколко специални стаи, понеже много малко видове понасят да съжителстват с други в едно помещение. Там бил и постоянният дом на някои не-дивни пациенти на Дивата болница: сестра гъска Петулия, няколко симпатични кокошцици и петлето Петко.

Доста приказки могат да се разкажат за Лебедовото отделение, някои са тъжни, други – не чак толкова...

Например приказката за лебеда Плажо, когато една сутрин момиче с куче намерило на плажа. Лебедите не обичат нито момичета, нито кучета – не обичат хората и гледат да странят от всичко, свързано с тях. Плажо обаче си кротувал и само въртял глава. Момичето го снимало отдалеч и отминало, но на връщане лебедът още бил на същото място. Даже позволил да бъде погален, а това определено не било нормално. Ето защо момичето се притеснило и потърсило помощ – и така сутрешната разходка с кучето се превърнала в сложна спасителна акция.

Дошли повиканите трима приятели с погръчни материали. Забили главата на лебеда, стегнали го през гърдите с чаршаф, за да не може да си мърда крилете, вдигнали го в едно одеяло и го изнесли от плажа.

Качили го в колата и го откарали право при ветеринар, който разбирал от лечение на водоплаващи птици. По време на прегледа станало ясно, че лебедът има счупен крак и под красивата му перушина се крият няколко ухапвания. Навярно бил нападен от куче, докато лежал безпомощен на пясъка – за да излетят, лебедите трябва да се засияят, а със счупения крак той не можел нито да тича, нито дори да ходи. Докторът почистил раните, но било ясно, че птицата се нуждае от по-сериозна помощ.

Момче, момиче, куче и лебед потеглили на път със същата кола, с която докарали лебеда на преглед. Следобед Плажо вече бил приет за пациент в Лебедовото отделение.

Бил много послушен, вземал си лекарствата, хапвал добре и бързо се възстановил от травмите си. Когато вече тичал добре и бил готов да излети, момче, момиче и куче дошли с колата да го вземат и го пуснали на свобода точно на същия плаж, на който бил намерен.

Няколко месеца по-късно момчето и момичето се оженили. Сватбата им била тематична, тортата увенчавали два лебеда с преплетени шиш, а вместо цветя и подаръци двамата младоженци пожелали гостите да направят парично дарение за Лебедовото отделение.

Така става не само в приказките, но и в реалния живот – Човеците намират Човеци.

2. Чайка, която не е виждала морето

С щастлив край (макар и на косъм) е и приказката за Жълтокрак.

Жълтокрак бил гларус, с грузи гуми – жълтокрака чайка. Морско чедо, той всъщност никога не бил виждал морето, понеже се излюпил на покрива на един блок насред столицата. Пораснал успешно, научил се да лети и бил шумен, нахален и весел като всеки груз гларус. Без-пределно нагъл, веднъж откраднал дори пържола, както цвърчала на барбекю!

Един ден обаче се стрелнал да грабне гюнера от ръцете на Иван от единайсети клас... и го блъснал загаващият се тролей. Стъклото на тролея се пръснало, а гларусът отхвърчал встрани и тупнал право пред колите в отсрещното платно. За малко да го сгазят, но Иван, който не знаел за плановете на крадливия Жълтокрак, захвърлил гюнера си, смъкнал си на бегом якето и го хвърлил върху птицата, която светкавично омотал, преди да се е опомнила. Специално вързал с единия ръкав ужасния жълт клюн на гларуса, за да не може да го накълве, но внимавал да не закрие ноздрите, за да може птицата да диша.

Така Жълтокрак станал пациент на Лебедовото отделение. Имал си шина на крилото, слагали му капки в едното око и за първи път в живота си опитал истинска риба.

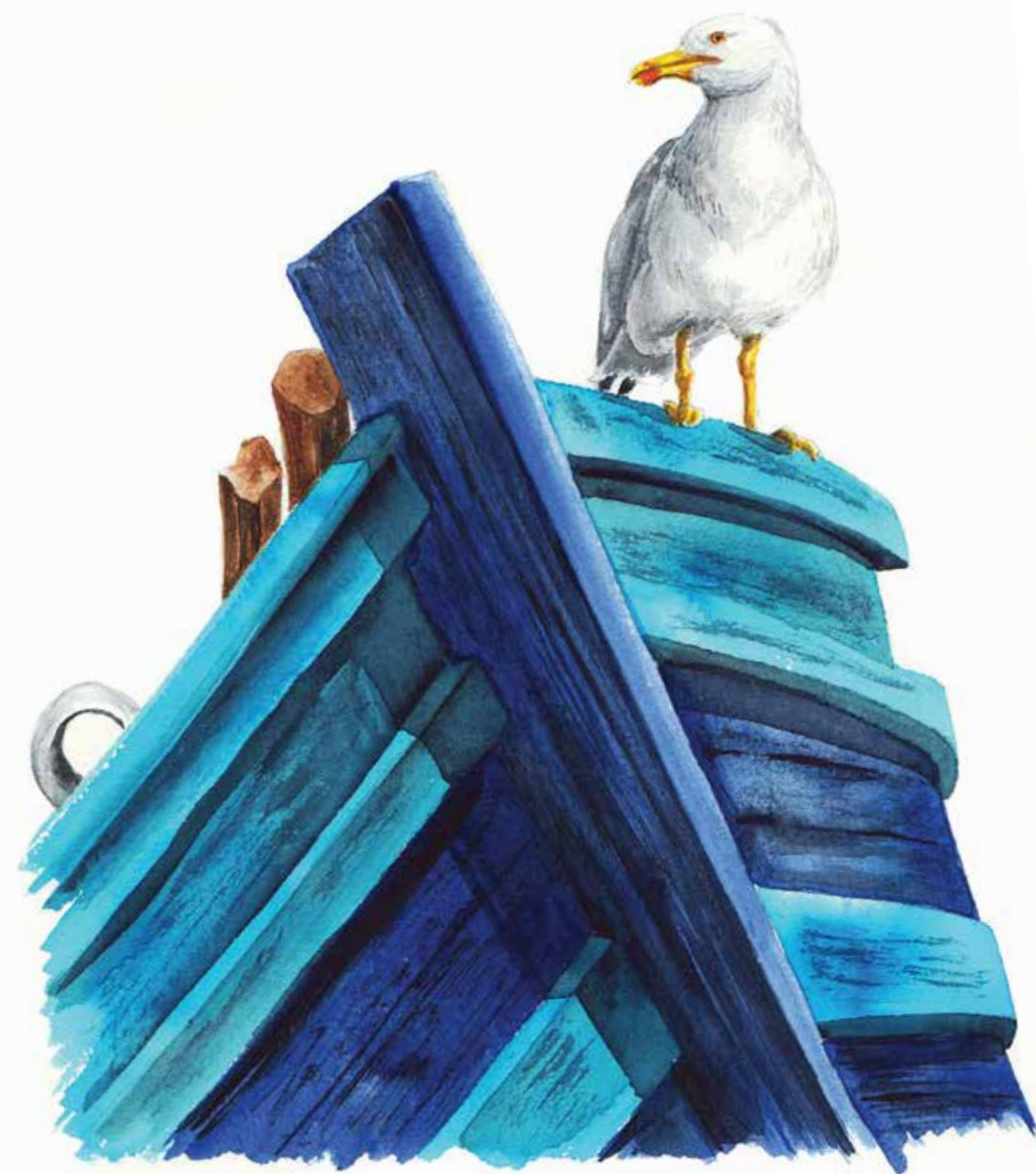
Всъщност с рибата отначало не се разбирали добре. Работата е там, че под стрес гларусите много лесно повръщат храната си, а Жълтокрак бил под стрес, и още как. Този шумен и нагъл дивак още от малко пиленце бил научен да се страхува от хората и всичко сътворено от тях, а ето го днес – затворен в закрито помещение и постоянно пипан от човеците!

Постепенно обаче посвикнал с болницата, спрял да си повръща рибата и лека-полека всичките му травми от катастрофата се излекували. Докторите и доброволците доста поумували, но накрая все пак решили да го пратят там, където му е мястото. След изписването си оздравелият Жълтокрак се озовал, добре обезопасен, в затъмнено кашонче и стигнал до морето след дълго бучене, люлеене и тръскане в колата на познатите ни от предишната приказка момче, момиче и куче.

Освободили го на брега и даже имали (по негово мнение) наглостта да го снимат как излита и се рее недоумяващо над лазурната синева.

Не бива да се правят такива експерименти с освобождаване на животни на непривични за тях места, но всъщност Жълтокрак бил на съвсем *привично място* – насред град, пълен с блокове, човеци и боклуци, от които да се препитава. Така че имал време да се научи как да бъде морски гларус, да краде риба от рибарските лодки и сам да си я лови. Освен това нямало опасност катастрофалният му сблъсък да се повтори – в този град нямало нищо един тролей!

Ти обаче недей да правиш като момчето, момичето и кучето (и докторите от Лебедовото отделение) и се старай да връщаш спасените животни там, откъдето си ги взел, стига за тях да е безопасно.

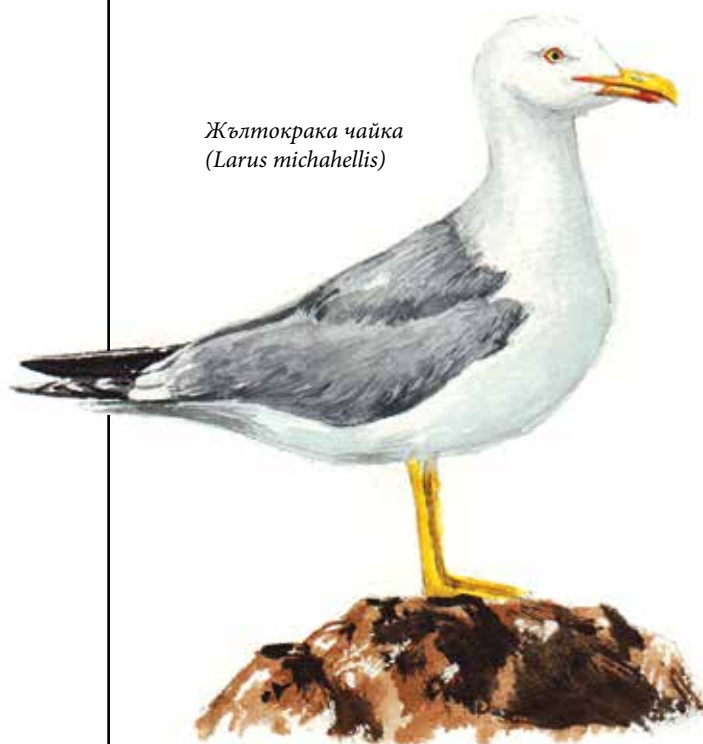

ВИЗИТНА КАРТИЧКА НА ЧАЙКА

Жълтокрака чайка
(*Larus michahellis*)

В България се срещат няколко вида чайки, сред които жълтокраката – *Larus michahellis* – и сребрилата (*Larus argentatus*). Названието „гларус“ идва от гръцки език и се е превърнало в обобщаващо за рода.

Те обитават предимно Черноморието, но с разрастването на градовете се разпространяват навътре в сушата; заселват се и отглеждат потомството си в близост до буница и сметица, където могат да си осигуряват храна.

Хранят се с всичко: риба, мекотели, гребни гризачи, както и всякакви отпадъци, включително растителни. Потомството си отглеждат по покривите на сгради и скали, далеч от хората. Малките чайки правят първи опити за летене още на 40-45 дни, но семейството остава заедно няколко месеца, често и през зимата.

Сребриста чайка
(*Larus argentatus*)

Как да им помагаме и кога имат нужда от помощ?

Първо и преди всичко трябва да се има предвид, че чайките са изключително опасни хищници с много здрави и силни клюнове и са способни да нанасят сериозни рани. Агресивен вид са. Главата трябва да бъде покрита, но клюнът не се увиба и връзва, тъй като много птици при стрес повръщат съдържанието на гушата си – „погадка“ – и може да се задушат, ако не успеят да я изплюят. Както при всички останали големи птици, трябва да бъдат взети мерки чайката да не размахва криле и да не се блъска, за да не пострада допълнително.

Паднали от покрива пиленца не трябва да се връщат обратно горе без преглед, тъй като може да имат счупвания; в такъв случай доотглеждането им трябва да се случи в подходящ спасителен център.

Ранени птици, такива с висящо крило или осакатен крак, неспособни да летят; птици, които лежат неподвижно и не се опитват да избягат или да атакуват, определено имат нужда от помощ. Както и птици, омотани в рибарски мрежи, със забити по тях кукички, и птици, оцапани в масло (което се случва доста често с чайките).

2. Свети Валентин на язовците

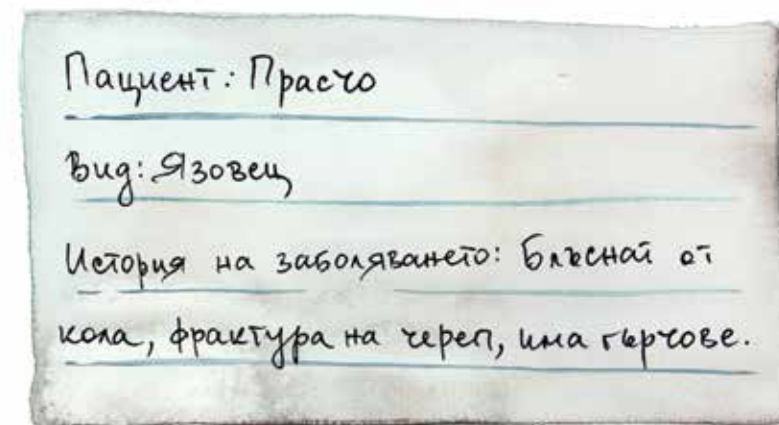
Дори когато са се установили да живеят в града, язовците са почти невидими за хората. Срещаме ги най-често по шосетата, блъснати от коли. Понякога жертвите на произшествия остават живи, за щастие, затова е хубаво да спираме и да проверяваме, а пострадалите да стигнат максимално бързо до ветеринарна помощ.

Такъв бил случаят и с язовеца, за когото става дума в нашата приказка...

Язовецът Прасчо живеел с язовския си клан в хубава, удобна бърлога с много входи, изходи и гълзи, спретнати коридори. Всяка вечер излизал да обиколи територията на клана, да маркира там, където е необходимо, та да знаят другите, чужди язовци, че тук не са добре дошли. Не знаем какво го отвело на шосето в онази съдбоносна нощ, но той не сварил да се отдръпне от свистящите гуми... и приказката цяла много бързо да стигне до тъжен край, но една от следващите коли спряла да провери безжизненото тяло край пътя и се оказало, че Човеците в колата си имат нова и по-важна задача от това да стигнат до къщата за гости, към която пътували.

Призори язовецът бил приет в Хищното отделение.

Черепът не е като корубата на костенурка и невинаги може да бъде скрепен със скоби и свързки. Особено когато мозъкът отдолу е отекъл и контузен, какъвто бил случаят с Прасчо. Нямало да преживее операция и докторите могли само да се надяват, че със спадането на отока и гърчовете на пациента ще опминат.

Седмици наред Прасчо лежал на прага на смъртта. Бил на системи, на специални и силни лекарства. Постепенно припадъците му се разреждали. Започнал да се буди по малко, да пие сам лечебна храна от спринцовка, да се съпротивлява на инжекциите... Настъпил ден, в който дори сам станал и излязъл от „леглото“ си, за да се изпишка.

За съжаление, скоро станало ясно, че горната му челюст е неправилно увредена и никога няма да може да яде твърди храни, следователно връщането му при язовския клан било изключено. Прасчо завинаги щял да остане в човешкия свят.

За щастие, и на този проблем се намерило решение – дом за него в Софийския зоопарк. Когато напълно оздравял, доброволците на болницата го закарали да се запознае със симпатичната язовка там. Така Прасчо станал глава на свой собствен малък клан, понеже точно на Свети Валентин язовката му родила бебчета.

Интересен факт е, че язовците винаги раждат около Свети Валентин, независимо кога е била сватбата между мъжкия и женската – те са един от малкото видове, в които женската е способна да задръжи оплодените яйцеклетки в готовност до настъпването на размножителния период.

4. Лисичето Луско

Приказката на Луско далеч не е така щастлива. Той попаднал в бебешориума, след като ловци убили майка му и прибрали трите лисичета от бърлогата ѝ. Истина е, че лисиците се опитомяват сравнително лесно. Само дето не са най-желаният в семейството домашен любимец, понеже са палави и любопитни, а и си падат ноцни животни – пречат на съня на хората, докато вилнеят, и правят невъобразими поразии. Поредната причина човек да не опитва да гържи у дома диви животни. Достатъчно видове е направил питомни.

Трима различни ловци си поделили лисичетата. Две-три седмици Луско забавлявал семейството на единия, но го гържали затворен в тъмна клетка, хранели го лошо и много скоро лисичето се разболяло.

В бебешориума пристигнало с много висока температура и толкова слабо, че не можело да се изправи на крака. На носа си имало засъхнала кора от знойни сополи, почти не можело да си отвори очите, залепнали от гурели. Направили му местове – каквито се правят и на кучетата, понеже лисиците са им близки роднини – и се оказало, че Луско е болен от гана, много опасно заразно заболяване. Дали се е заразил от кучетата на ловеца, при когото живял, или това се е случило още преди да загине майка му, няма как да узнаем.

Въпреки всички усилия на докторите Луско не успял да се пребори с тази опасна и коварна болест. Няма сведения какво е станало и с другите две лисичета, но дори да не са боледували, няма по-лоша съдба за едно диво животно от тази да бъде гледано в плен.

5. Горски призраци

Понякога в Хищното отделение попадат и дребни, но страшни зверове – например белки, които тихо и неусетно споделят градовете ни и ги предпазват от плъхове и други гризачи, но също тъй тихо и неусетно разбиват кокошарници и изтребват пилетата, което ги прави бич за домашното стопанство.

Белката Белка станала пациент, след като я открили прегазена край пътя. Нейните Хора внимателно я сложили в кашончето, което си носели в багажника, и я закарали в болницата. И тя като язовеца Прасчо се оказала с фрактура на черепа, но за щастие, не била в толкова лошо състояние и след сравнително кратко лечение се върнала на свобода.

Златката Златан била заловена насред София, след паническо обаждане за зъл хищник, попаднал в затворен вътрешен двор, от който не можел да излезе по гладките стени. Златките водят потаен живот навътре в горите и са известни като „горски призраци“, ето защо доброволците на болницата много се изненадали да заварят толкова прелестно създание, попаднало неудачно в капана на човешките сгради.

След дълго преследване и надхитряне Златан бил заловен, прегледан, задържан два дни за профилактика и пуснат извън града, в планинска местност, където с трепкамери било установено още преди това, че се срещат златки.

Бебето белка Здравчо било намерено на тавана на селска къща, вече полумъртво от изтощение и обезводняване. За разлика от язовците белките не живеят на кланове и дори останали сами, бебетата им се отглеждат успешно за завръщане в природата. Така се случило и със Здравчо. След като първоначално си пиѝвал специално мляко с биберон, инстинктите му на малък хищник се събудили, той започнал да се крие от хората, които го отглеждали, и стрѝвно да се нахвърля върху парчетата месо, включени в менюто му. Научил се да „лови“ плячка, вкопчвал се в обяда си с нокти и зѝби и го разкъсвал с апетит и удоволствие. Когато пораснал достатъчно, бил отнесен на подходящо място в гората и освободен там.

ВИЗИТНА КАРТИЧКА НА ЛИСИЦА

Няколко вида хищни бозайници принадлежат към род Лисици (*Vulpes*). Най-често срещана в Европа е червената лисица (*Vulpes vulpes*). Те са с оранжево-червена козина, бял корем и черни крака и връх на опашката. Всеядни са, хранят се както с гребни гризачи, така и с мърша, птици и птичи яйца, насекоми, червеи и плодове. Лисичетата се раждат през пролетта и

остават с майка си до късна есен, когато се разпръсват, за да създават на свой ред нови семейства.

В някои страни в Северна Европа, но не и у нас, се среща също полярната лисица.

Като правило лисиците в човешките селища нямат нужда от помощ. Важно е да се има предвид, че не бива да ги подхранваме специално, за да не се „привържат“, тъй като белите и номерата им бързо писват на съседите. Като изключим това, лисиците в градска среда не представляват опасност и просто не бива да ги закачаме, а те на свой ред няма да дойдат да закачат нас и домашните любимци.

Ако се налага да се пипа ранена или болна лисица, това ВИНАГИ трябва да става с ръкавици, след като сме покрили главата на животното, и по възможност с минимален контакт. При ухапване от лисица трябва да се търси лекарска помощ и да се постави ваксина против тетанус, както и против бяс. Това важи и за малки лисичета.

Червена лисица
(*Vulpes vulpes*)

ВИЗИТНА КАРТИЧКА НА ЯЗОВЕЦ

Европейският язовец (*Meles meles*) е разпространен у нас, както и в цяла Европа, Мала Азия и части от Близкия изток. Всеяден е – основната му храна са гъждовни червеи, но хапва и плодове, и растения.

По принцип, дори когато са принудени да живеят в близост до хора, язовците търсят дистанция от тях и за разлика от другите диви животни не нанасят – или почти не нанасят – щети на кокошарници и складове за зърно. Напротив – полезни съседи са, копаят обаче доста дупки и затова хората не ги харесват особено.

Като правило не се нуждаят от помощ. Най-често се „срещат“ с хората, когато са прегазени от кола. Пострадалите язовци, както и малки, безпомощни бебета, трябва да стигат възможно най-бързо до специализирана помощ. НИКОГА не ги задържайте за домашни любимци, не са годни за това.

Ако се налага да се пипа болен или ранен язовец, това трябва да става само с ръкавици и по възможност с минимален контакт. Язовците могат да бъдат агресивни, хапват и нанасят сериозни рани.

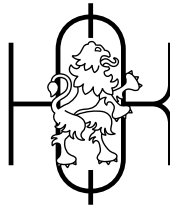
Въобщо като цяло с лисици и язовци, а и с други хищници и пострадали животни, е по-добре да не се борави без помощ от възрастни.

Жълтокрака чайка
(*Larus cachinnanse*)

Проект „Дивите животни на града“
се реализира с финансовата подкрепа на програма
„Социално ангажирани изкуства“
на Национален фонд „Култура“.

Национален
фонд
„Култура“

Автор
Елена Павлова

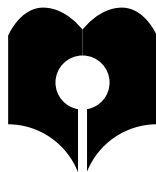
Консултант
Любомила Кривошиева

Редактор и коректор
Ива Колева

Графично оформление и илюстрации
Милена Радева

Формат: 100/70/8
Печатни коли: 13

Издава:

ИЗДАТЕЛСТВО
„Българска илюстрация“

Съюз на българските илюстратори
София, 2021

www.bulgarian-illustration.com
shop.bulgarian-illustration.com

Печат: „Артграф“